

Boys will be boys

Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på barnvårdsutredningar

Av: Sara Pettersson

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)

Handledare: Hans Swärd

Abstract

The purpose of this study is to examine how Swedish social workers describe the three different elements of care that are described in the Swedish forced law concerning children and youths. I have used a discourse analysis to capture the descriptions and how they construct the elements. The study contains six investigations about teens who have a risky behaviour and requires care without their consents. One of the boys have been charged for several serious offences, the second one is believed to be a member in a criminal gang and the third one have abuse problems, while all of the girls have a socially destructive behaviour. In all of the cases either the youth or their parents don't want to leave a consent for care. The results of this study shows that there are different ways of constructing the different elements. For example, drug use is considered to be an addiction problem in one of the investigations but not in another one. The same can be said about the element criminal activity; that the action itself does not mean that the social worker will categorise the youth as a criminal. I also found that the element socially destructive behaviour is created through different behaviours. It seems that the total effect of several of these behaviours combined is what creates the element socially destructive behaviour.

Key words: social work, social constructivism, norms, youth, child protection, forced care.

Förord

Till Britt-Marie Pettersson och Margareta Kjellvestad för att ni gärna delar med er av era kontakter. Till min kontaktperson på Kommunen, som har låtit mig ta del av utredningarna. Till Martina Pettersson och Robin Jarfjäll för att jag har fått använda ert kök som mitt tillfälliga kontor. Till Fredrik Larsson som har varit ett stort stöd under hela processen. Till Gunn-Britt Ivarsson som har hejat på mig under hela tiden. Till Hans Swärd som med mycket uppmuntran och bra feedback har gjort detta möjligt.

Tack.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Problemformulering.....	5
Syfte.....	6
Frågeställningar	6
Tidigare forskning	6
Teoretiska utgångspunkter.....	11
Socialkonstruktivism	11
Social barnavård idag	13
Hur är en kommun organiserad?.....	14
Hur går en barnavårdsutredning enligt BBIC till?.....	14
Vad säger lagen?	16
Om Kommunen	17
Metodologiska reflektioner	18
Kvalitativ metod	18
Tillvägagångssätt	22
Etiska överväganden.....	23
Empiriskt material	25
Analys.....	29
Hur konstrueras rekvisitet missbruk i barnavårdsutredningarna?.....	29
Hur konstrueras rekvisitet brottslig verksamhet i barnavårdsutredningarna?	31
Hur konstrueras rekvisitet socialt nedbrytande beteende i barnavårdsutredningarna?.....	33
Avslutning.....	37
Referenslista	38
Bilagor	40
Bilaga 1: Analysformulär.....	40
Bilaga 2: Flödesschema för en barnavårdsutredning.....	42
Bilaga 3: Arbetsmoment och manualer för BBIC.....	43
Bilaga 4: Kommunens organisering.....	45

Inledning

Problemformulering

I vår kultur gör vi tidigt skillnad på pojkar och flickor (Kåhl, 1995). Redan innan vi föds börjar vi att slussas in i den värld av får normer som finns i samhället. Föräldrarna får veta barnets kön genom ultraljud och börjar sedan att ladda upp med blå eller rosa babykläder. I de allra flesta barnklädesbutiker idag finns en pojk- och en flickavdelning, där flickornas kläder är ofta rosa eller vita och uppmanar till beskrivningar som fina och söta. De är dessutom oftare i en tigare snitt, vilket gör att flickornas rörlighet rent fysiskt begränsas och att de därför uppmanas till mer stillasittande och lugna lekar. Pojkarnas kläder är oftare i blått, grönt och svart och med tryck som uppmanar till beskrivningar som tuff och häftig. Eftersom de är i mörkare, ofta mer slitstarkt, tyg samt med en lösare passform uppmanas pojkarna därför indirekt till mer aktiv lek. Efter ett tag börjar vi att se skillnader mellan pojkar och flickor som något naturligt, när det var egentligen var vi som skapade dem från första början. Föreställningar om naturliga könsskillnader är dessutom något som har funnits i över etthundra år, vilket innebär att de för längesedan uppnådde sin status som naturliga institutioner i samhället (Hamreby, 2004). Att göra skillnad mellan olika personer baserat på deras kön kan alltså sägas vara en vana som är djupt rotad i vår kultur, vilket gör att det är en institution som genomsyrar det mesta i samhället.

Internationell forskning har visat på att det finns två normsystem som innehåller olika förväntningar på pojkar och flickor (Chesney-Lind och Shelden, 2014). Normsystemen innebär ofta att skillnad mellan pojkar och flickor görs baserat på att de är varandras naturliga motsatser, istället för att se till vilka olika förutsättningar som finns i samhället för pojkar och flickor. Även i Sverige finns tendenser till skillnader mellan pojkar och flickor i den sociala barnvården, till exempel i anmälningsstatistik (Socialstyrelsen, 2013). Det finns också studier som visar på könsskillnader i länsrättsdomar gällande tvångsvård av unga (Schlytter, 2000).

Om vi behandlar personer olika baserat på deras könstillhörighet, men förnekar att vi gör det, omöjliggör vi samtidigt ett jämlikt bemötande (Schlytter, 2000). Till exempel kan det olika bemötandet ta sig uttryck i vad som anses vara normalt och avvikande beteende för ungdomar som kommer i kontakt med den sociala barnvården, eftersom det avvikande konstrueras i förhållande till det normala. Om det finns olika normsystem för pojkar och flickor innebär det också en risk att olika beteenden konstrueras som normala i vissa fall och avvikande i andra.

Ett sätt att undersöka hur beteende konstrueras som normalt eller avvikande i den sociala arbetspraktik är att studera de officiella dokument och texter som socialtjänsten producerar.

Texterna är ofta genomtänkta samtidigt som de utredningar som produceras kan få stor betydelse för dem som är föremål för dem. Ett viktigt område inom socialtjänsten är den sociala barnvården som har till uppgift att hjälpa och integrera barn och ungdomar samtidigt som barnvårdsutredningarna kan få mycket långtgående konsekvenser för hela familjer till exempel att barnen skiljs från föräldrarna mot familjens vilja.

För att få till en förändring måste vi alltså börja med att synliggöra vilka skillnader som finns och börja ifrågasätta de gamla normerna som finns. Det innebär dock en risk att vi befäster de skillnader vi ser (Socialstyrelsen, 2004). Därför behöver vi dessutom ett perspektiv som ifrågasätter vad vi ser och om det verkligen finns något som är naturligt, eller om hela vår värld är skapad av människan. Den socialkonstruktivistiska teorin erbjuder detta perspektiv. I Sverige har vi dessutom en lagstiftning som förbjuder särbehandling och diskriminering. Det riskerar att leda till ett ännu större osynliggörande av olika behandling av pojkar och flickor, eftersom ingen vill erkänna att de diskriminerar andra.

Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur de olika rekvisiten konstrueras i barnvårdsutredningar enligt 3 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv.

Frågeställningar

1. Hur konstrueras rekvisitet missbruk i barnvårdsutredningarna?
2. Hur konstrueras rekvisitet brottslig verksamhet i barnvårdsutredningarna?
3. Hur konstrueras rekvisitet socialt nedbrytande beteende i barnvårdsutredningarna?

Tidigare forskning

I detta kapitel finns en genomgång av några tidigare studier som gjorts kring hur pojkar och flickor bemöts och beskrivs i den sociala barnvården. Studierna fokuserar främst på vilka skillnader som finns och har funnits i bemötandet av pojkar och flickor. Eftersom min undersökta population är så liten, går det inte att dra slutsatser kring om personerna i utredningarna beskrivs olika på grund av sitt kön eller på grund av andra omständigheter i deras livssituation. Jag har ändå valt att ha ett genusperspektiv när jag har sökt efter tidigare forskning, eftersom vad som kategoriseras som avvikande beteende bedöms i förhållande till de samhällsnormer som finns.

Kvinnokroppen som text

Astrid Schlytter (2000) har undersökt domar från dåvarande länsrätten år 1994 gällande 209 pojkar och 84 flickor där socialtjänsten har ansökt om vård enligt 3 § LVU. Syftet med hennes granskning var att se hur pojkar och flickor behandlas och beskrivs i domar gällande 3 § LVU. Den liknar alltså min studie väldigt mycket, förutom att den fokuserar på länsrättsdomar istället för utredningar samt att det undersökta materialet är mycket större än i min studie.

Rättsväsendet har en ideologi att behandla människor lika, men Schlytter (2000) menar att lika rättigheter snarare är ett ideal än en garanti. Förutsättningen för att unga ska vårdas enligt 3 § LVU är att de bryter mot samhällets normer och att deras beteende innebär en risk för den unges hälsa och utveckling. Eftersom samhällets normer för pojkar och flickor ser olika ut, innebär lagtexten att pojkars och flickors beteende värderas olika. Till exempel är det vanligare att flickors sexualitet tas upp som normbrytande och problematisk. Pojkars sexualitet blir oftare ett problem endast när de har begått ett sexualbrott, men då är det den brottsliga handlingen som beskrivs som mest problematisk. För pojkar är just rekvisitet brottslig verksamhet det vanligaste, medan flickorna dominerar både i grupperna där missbruk och annat socialt nedbrytande beteende är rekvisiten (Schlytter, 2000).

Socialarbetarkåren - den lindansande professionen

I sin avhandling undersöker Ingela Kåhl (1995) vilka värderingar och kategoriseringar som format makthierarkin i socialt arbete mellan klient och professionell. Hon menar att socialt arbete bidrar till att upprätthålla makthierarkin genom att reproducera de föreställningar den vilar på.

Beroende på vilka olika kategoriseringar en person tillhör, bemöts personen på ett särskilt sätt av socialarbetaren. Generellt fann Kåhl att socialarbetare oftare tog männens parti i frågor kring våld i relationen, vilket hon menar att detta beror på att vi lever i ett patriarkat. Hon fann också att socialarbetare gav pojkar större utrymme än flickor. Dessa faktorer tillsammans upprätthåller bilden av män och pojkar som aktiva i det offentliga livet, medan kvinnor och flickor knuffas tillbaka till den privata sfären. Kåhl menar att denna segregering av könen börjar tidigt i vår kultur och att främst kvinnor som bryter mot den tvingas utstå moralpredikningar och agera avskräckande exempel för andra kvinnor (Kåhl, 1995).

Flickor och pojkar i den sociala barnvården

Kerstin Hamreby (2004) har i sin avhandling undersökt vilka föreställningar som funnits kring kön och sociala problem i barnvårdslagar från slutet av 1800-talet till 1960-talet. Hon fann att flickor oftast beskrevs som promiskuösa och omoraliska, medan pojkar ansågs vara kriminella och

aggressiva. Hamreby (2004) ville genom sin historiska tillbakablick undersöka hur dessa föreställningar har uppkommit. I genomgången av barnavårdens utveckling framgick det att flickor och pojkar ständigt behandlades olika och att det ofta skedde utan någon närmre motivering än att anledningen borde vara uppenbar. Hamreby (2004) tolkar det som att det ansågs finnas biologiska och psykologiska skillnader mellan barnen, beroende på vilket kön de tillhörde. Genom detta synsätt skapas olika normer för de olika könen, vilket leder till att samma beteende i vissa fall klassas som normalt medan det för personer av det andra könet anses vara ett riskbeteende. Ett exempel på detta fann Hamreby (2004) i moraliseringen kring flickors sexualitet. Oberoende av vad som ansetts vara deras sociala problem har det ständigt kopplats till deras sexualitet, medan pojkarnas sexualitet istället ständigt setts som ett uttryck för en naturlig biologisk drift.

Klass, kön och etnicitet i den sociala barnavården

Tommy Lundström och Marie Sallnäs (2003) har undersökt hur klass, kön och etnicitet har kopplats till barnavårdsproblem under 1900-talet. De använde sig av offentlig statistik, några centrala forskningsrapporter, förarbeten till lagar och dokument från Socialstyrelsen. Deras studie har alltså, i likhet med Hamrebys (2004), ett historiskt perspektiv på den sociala barnavården.

Redan den första barnavårdslagen från 1902 byggde på en idé där moraliska egenskaper kopplades till personer som tillhörde en specifik klass eller ett specifikt kön. Det var främst arbetarklassen som ansågs vara omoralisk och de problem som fanns i arbetarklassfamiljer kopplades primärt till bristen på moral istället för bristande materiella tillgångar. Av de barn som var i kontakt med barnavården under början av 1900-talet kom 85 procent från arbetarklassfamiljer och två tredjedelar av de intagna på ungdomsvårdsanstalter kom från arbetarklassfamiljer. Fattigdom sågs därför som en riskfaktor för ökad social problematik. I lagarna från 1924 och 1960 formulerades problemen om mot en mer individbaserad problematik. Fokus låg nu på relationer i familjen och psykologiska faktorer hos individen. Den grundläggande tanken var att riskbeteenden som kriminalitet och psykiska problem var ärftliga (Lundström & Sallnäs, 2003).

De könsmissiga skillnaderna som framkom i undersökningen är att det redan under mitten på 1900-talet fanns två olika normsystem för pojkar och flickor, som påverkade vilka åtgärder de blev föremål för inom barnavården. Oron för flickor bestod ofta i att de skulle hamna i prostitution eller annan osedlighet, medan oron för pojkar främst bestod i att de skulle hamna i brottslighet. De olika normsystemen innebar ofta att pojkar kunde ha ett mer riskfyllt beteende än flickor innan den sociala barnavården ingrep. De ledde också till att pojkarna löpte en större risk att vårdas under tvång på grund av eget beteende. Fortfarande finns det en överrepresentation av pojkar som vårdas under tvång på grund av eget beteende, särskilt i åldern 15-21 år. Studien visar också att flickornas

sexualitet redan under mitten av 1900-talet gavs en särskild betydelse. Till exempel så visar en studie från 1940-talet på att ”sexuell vanart” förekom som en anledning till utredning i två tredjedelar av de fall som gällde flickor. Begreppet sexuell vanart användes även när flickor varit utsatta för övergrepp (Lundström & Sallnäs, 2003).

Etnicitet började nämnas som en riskfaktor först i slutet av 1900-talet, då Sverige hade blivit ett mångkulturellt samhälle. Internationell forskning visar att etniska minoriteter riskerar att diskrimineras i den sociala barnvården, men det saknas grundläggande svenska undersökningar. I dagsläget är barn med invandrabakgrund överrepresenterade främst i vård utanför hemmet. En möjlig förklaring till detta är att invandrarfamiljer oftare är låginkomsttagare, bor i mer belastade bostadsområden och har sämre anknytning till arbetsmarknaden. De har därför oftare kontakt med socialtjänsten, vilket har visat sig innebära en riskfaktor för att barnvården ska ingripa (Lundström & Sallnäs, 2003).

Ett §12-hem för flickor. Omdefinitioner i ungdomsvården.

Berit Andersson (1997) har studerat vad som händer med vården på ett behandlingshem när målgruppen går från att vara blandad till att enbart vara flickor. Undersökningens huvudsakliga frågeställningar är hur flickors problem uppfattas samt hur behandlingen av dem förändras när institutionen endast tar emot flickor. Behandlingshemmet hon har studerat är ett så kallat § 12-hem eller särskilt ungdomshem. Dessa hem har fått sitt smeknamn från 12 § LVU, där de omnämns som lämpliga för ungdomar som bereds vård enligt 3 § LVU och som behöver stå under särskild tillsyn.

I intervjuer med personalen på ungdomshemmet framkommer det att de kvinnliga behandlarnas roll har stärkts. Tidigare när hemmet även tog emot pojkar fanns det ständigt en hotbild som var tvungen att mötas med disciplin, vilket var de manliga behandlarnas uppgift. När pojkarna, och därmed hotbilden, försvann fokuserades vården mer på behandling, vilket var de kvinnliga behandlarnas uppgift. Även om flickorna på hemmet ibland kan vara våldsamma uppfattas de inte som hotfulla, utan det är ett problem som enkelt kan hanteras av personalen. Flickorna ses snarare som en fara för sig själva (Andersson, 1997).

Ett av målen med behandlingen är att normalisera ungdomarna. De normer som finns är könsspecifika och har ett bipolärt förhållande, det vill säga är varandras motsatser. Även här finns ofta en beskrivning av flickornas sexualitet med i beskrivningen av deras problembild. Normen för dem är en förmåga att kontrollera eller dölja sina sexuella lustar för att inte utelämnas åt männen (Andersson, 1997).

Jämställd socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten

Jämställd socialtjänst? (2004) är en rapport från Socialstyrelsen, som fick i uppdrag att analysera och redovisa om det finns några könsskillnader bland annat inom socialtjänsten. Det är den första breda kartläggningen med en jämställdhetsperspektiv på socialtjänstens verksamhet. Utredarna definierar jämställdhet som en jämförelse mellan vilket behov som finns och vilka insatser som beviljas, snarare än att alla ska få samma insatser. I granskningen kom Socialstyrelsen fram till att det finns en skillnad mellan könen i biståndstagandet. De fann också att etnicitet spelade roll för vem som beviljades olika typer av bistånd. Granskningen visade dessutom att den sociala barnavården påverkades av de traditionella föreställningar som är kopplade till kön och familj (Socialstyrelsen, 2004).

Generellt sett kom barnen som var aktuella i barnavårdsutredningar från svåra sociala och ekonomiska förhållanden. Missbrukande flickor beviljades oftare insatser än missbrukande pojkar. Granskningen visade också på att det finns skillnader i hur ungdomars sexualitet bedöms. För flickor användes en aktiv och tidig sexualdebut som ett skäl för placering utanför hemmet, trots att detta kan visa på en annan bakgrundsproblematik hos både pojkar och flickor. I granskningen framkom också att självskadebeteende kanske borde inkluderas i rekvisitet socialt nedbrytande beteende. Att det inte är inkluderat innebär att flickor, som oftast är de som reagerar på annan problematik med ett självskadebeteende, inte får den hjälp de behöver (Socialstyrelsen, 2004).

Girl, Delinquency and Juvenile Justice

Chesney-Lind och Shelden (2014) har undersökt vilka flickor som kommer i kontakt med ungdomsrättsvården i USA och hur deras livssituationer ser ut. Studien är en forskningsöversikt som bland annat undersöker vilka brott som är vanligast bland flickor idag och hur flickors kriminalitet har förklarats historiskt. Syftet med studien är att utveckla förståelsen för flickor som har kontakt med ungdomsrättsvården i USA.

En slutsats av studien är att kriminella pojkar och flickor har liknande bakgrund. De kommer ofta från fattiga hem, med ensamstående föräldrar och tillhör ofta en etnisk minoritet. En tydlig skillnad är dock vilka brott ungdomarna prövas för. Pojkar dominerade i gruppen våldsbrott, medan flickor oftare prövades för så kallade ”status offenses”, där det vanligaste var att de har rymt hemifrån. Det var också vanligare att flickor placerades på institutioner för betydligt mildare brott vad pojkarna gjorde (Chesney-Lind och Shelden, 2014).

Även samhällets syn på ungdomarnas kriminalitet skiljde sig åt. De tidigaste förklaringsmodellerna till flickors kriminalitet byggde på att flickorna hade ett omoraliskt beteende i allmänhet och en problematisk sexualitet i synnerhet. Andra teorier menade att pojkars kriminalitet

var en förlängning av deras manlighet, vilket osynliggjorde flickors kriminalitet. Senare teorier betonar snarare ungdomarnas livssituation och fattigdom börjar ses som en stor riskfaktor. I de senaste teorierna börjar även könstillhörighet och etnisk minoritet betonas som möjliga förklaringsmodeller till flickors kriminalitet. Att vara en fattig kvinna som inte tillhör den etniska majoriteten begränsar flickornas möjligheter i samhället. Därför är kriminalitet ibland den enda väg de ser ut ur sin nuvarande situation (Chesney-Lind och Shelden, 2014).

Chesney-Lind och Shelden (2014) menar vidare att normerna för pojkar och flickor skiljer sig åt och att kvinnors normsystem inte har påverkats av de kvinnorörelser som funnits under 1900-talet. Fortfarande idag kan inte ungdomsrättsvården sägas vara jämlik, även om det utger sig för att vara det. Även om studien är amerikansk finns det alltså flera likheter med den svenska barnavården (Chesney-Lind och Shelden, 2014).

Teoretiska utgångspunkter

Den teori jag har valt att utgå ifrån i min analys är socialkonstruktivismen, eftersom jag vill undersöka hur rekvisiten i 3 § LVU konstrueras på olika sätt i barnavårdsutredningar. Jag menar att det är genom språket och hur vi använder det som vi skapar och bibehåller olika normer samt ger mening till olika handlingar, exempelvis genom att kategorisera vad som är normalt och avvikande. Dessutom skapar vi genom språket olika kategorier, som tillskriver människor olika egenskaper. Det är vanligt att socialarbetare använder dessa kategoriseringar för att beskriva sina klienter (Swärd, 2008). Därför anser jag att det är viktigt att som socionom vara medveten om hur kategoriseringar används i det dagliga arbetet.

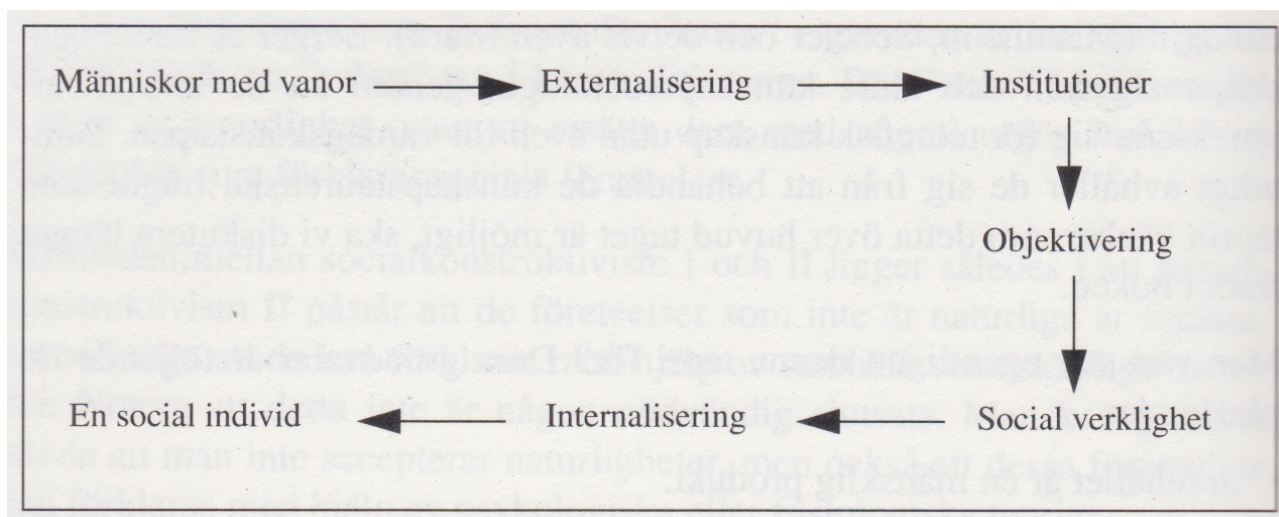
Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivistisk teori tar avstamp i ett perspektiv där inget anses vara naturligt skapat, utan konstruerat av människor. I stället för att ta det uppenbara för givet, försöker en socialkonstruktivist hitta de faktorer som ligger bakom och därmed styr det uppenbara. Ett exempel på detta är att tårar av många anses vara en naturlig reaktion vid sorg. Samtidigt finns det flera kulturer där personer inte gråter för att uttrycka sorg, utan istället till exempel kastar med kroppen. Genom att synliggöra att det finns en rad olika uttryck för sorg, ifrågasätts också att det mest naturliga är att gråta (Barlebo Wennestam, 2010).

I sin enklaste form innebär socialkonstruktivism ett val ”att inte acceptera sociala företeelsers ‘naturlighet’, att de alltid varit sådana, att de inte kan vara annorlunda och att de inte

skulle vara av människan skapade storheter” (Barlebo Wennestam, 2010:62). Det innebär alltså ett kritiskt perspektiv på det som först kan verka naturligt. Socialkonstruktivister menar att det är en illusion att det finns sociala företeelser som är naturliga, utan menar att allt socialt är skapat av människan (Barlebo Wennestam, 2010).

Som en reaktion på det kritiska perspektivet som ifrågasätter tidigare förklaringsmodeller, det vill säga att företeelser anses vara naturliga, utvecklades socialkonstruktivismen till en teori som innehåller förklaringar till hur samhället har ordnats. Berger och Luckmann har spelat en stor roll i utvecklingen av den moderna socialkonstruktivismen. De menar att samhällets organisering börjar med att människan till sin natur vill skapa vanor. Genom externalisering förändras vanorna till sociala institutioner, när de sprids till andra personer i ett större sammanhang. När de sociala institutionerna sprids till andra krävs att de legitimeras, så att de inte verkar slumpmässigt uppkomna. Det leder till att de nya personerna ser dem som naturliga och de har då blivit del av en objektiv social verklighet. När barn föds och uppfostras måste de internalisera alla de olika handlingsmönster som finns i samhället för att förstå och tolka andra individers handlingar. Barnet blir då en social individ, skapad av de sociala mönster som finns i samhället (Barlebo Wennestam, 2010).

Figur 1. (Barlebo Wennestam, 2010:72).

En ytterligare lite mer radikal position inom socialkonstruktivismen innebär att även kunskap är socialt konstruerad. Om samhällets organisering är en social konstruktion, betyder det att även kunskap om det är konstruerad. På samma sätt anses kunskap om naturen vara konstruerad, eftersom språket som beskriver den är det utan någon egentlig bakomliggande logik. Om vi håller med om antagandet att vår kunskap är konstruerad, kan det också innebära att det vi har kunskap

om, det vill säga verkligheten, också måste vara konstruerad. En vanlig uppfattning om detta bland socialkonstruktivister är att likna verkligheten med en utkavlad kakdeg. När vi börjar stansa ut kakor ur den får de en betydelse, men de ligger inte dolda och väntar på att bli utstansade (Barlebo Wennestam, 2010).

Vad som från början var en enkel fråga om det verkligen finns något som egentligen är naturligt leder alltså ganska snabbt fram till stora filosofiska frågor. I min uppsats kommer jag att använda mig av socialkonstruktivismen som ett kritiskt perspektiv på verkligheten och på vad som uppfattas som naturligt. Jag kommer också att använda mig av några av begreppen som finns med i figur 1, för att analysera mitt material.

Social barnavård idag

Majoriteten av det professionella sociala arbetet i Sverige idag sker inom kommunal verksamhet (Bergmark & Lundström, 2008b). Verksamheten påverkas i hög grad av till exempel omgivningens definition av vilka sociala problem som är viktigast att ta itu med och av hur mycket resurser som ges av lokalpolitikerna (Bergmark & Lundström, 2008b). Därför kan det finnas stora kommunala variationer i hur arbetet ser ut (Wiklund, 2008).

Det sociala arbetet bygger på den svenska välfärdsmodellen, som innebär att alla människor har rätt till ett liv som uppfyller vissa grundläggande krav oavsett vilken tillgång de har till olika resurser (Bergmark & Lundström, 2008a). I socialtjänstlagen (SoL) framgår det att kommunen är ytterst ansvarig för att alla invånare får möjligheten till detta, antingen genom att kommunen hänvisar dem vidare till andra instanser, eller genom att själv bevilja den form av bistånd som kan behövas. Oftast sker detta på frivillig basis genom att individer själva ansöker om bistånd men ibland är det kommunen som anser att en invånare behöver stöd. Socialarbetare arbetar därför med personer genom både frivillighet och tvång, ibland samtidigt.

I detta kapitel kommer jag att beskriva hur den kommunala verksamheten är organiserad, med fokus på den sociala barnavården. Jag kommer därefter att beskriva de olika stegen i en barnavårdsutredning. Efter det har jag valt att klippa in de delar av lagtexten som är relevant för min studie. Kapitlet avslutas med en kort beskrivning av min undersökningskommunen, här efter kallad Kommunen.

Hur är en kommun organiserad?

I Sverige styrs varje kommun av folkvalda politiker. De är ledamöter i kommunfullmäktige, som har i uppdrag att fatta beslut gällande kommunens budget, vilka nämnder som ska finnas samt hur många och vilka ledamöter som ska sitta i dessa. De flesta av kommunpolitikerna arbetar med politiken på sin fritid och har därför ofta ett annat jobb som heltidssysselsättning.

Socialnämnden är den nämnd som ansvarar för kommunens uppgifter inom socialtjänsten (se bilaga 4). Även om ansvaret för det dagliga arbetet ligger på nämnden är det i praktiken oftast tjänstemän som fattar de flesta besluten, eftersom politikerna i nämnden delegerar många av arbetsuppgifterna. Beslut om större ingripanden, som till exempel vård av unga enligt LVU, brukar dock nämnden inte delegera. Det innebär att en tjänsteman genomför barnavårdsutredningen och lämnar ett förslag till beslut, som nämnden sedan tar ställning till. Om någon anser att beslutet är felaktigt går det att överklaga till förvaltningsdomstolen, enligt 41 § LVU eller 16 kap. 3 § SoL, beroende på om bistånd beviljats eller avslagits enligt LVU eller SoL.

Socialförvaltningen är i sin tur ofta organiserad i en rad olika verksamheter, där de vanligaste är individ- och familjeomsorg, omsorg av personer med fysiska eller psykiska funktionshinder samt äldreomsorg (Bergmark & Lundström, 2008a). I Kommunen är även individ- och familjeomsorgen indelad i flera enheter: barn och unga, vuxenheten och arbets- och försörjningsenheten. Det innebär att socialtjänsten arbetar specialiserat, något som är en dominerande trend inom socialt arbete idag (Bergmark & Lundström, 2008b). Den ökade specialiseringen av socialtjänsten går tvärt emot den vision om en helhetssyn som finns i socialtjänstlagen (Bergmark & Lundström, 2008b). En ökad specialisering innebär att kontakten med socialtjänsten har blivit mer komplicerad för klienterna, men det behövs mer forskning innan vi kan avgöra om specialisering är mest positivt eller negativt (Bergmark & Lundström, 2008b).

Hur går en barnavårdsutredning enligt BBIC till?

Kommunen använder sig av Barns behov i centrum (BBIC), som är ett manualbaserat arbetssätt för att strukturera upp arbetet inom den sociala barnavården. Kopplat till varje steg i en barnavårdsutredning finns en eller flera manualer (se bilaga 3). Arbetssättet togs fram av Socialstyrelsen i samarbete med sju svenska kommuner och är inspirerat av bland annat det engelska systemet Looking After Children System (Socialstyrelsen, 2002). Tidigare riktades det mycket kritik mot de svenska barnavårdsutredningarna bland annat för att det fanns brister i handläggningen och dokumentationen, att det saknades en plan för barnen som befann sig i

samhällsvården och att barnen sällan kom till tals i utredningarna (Socialstyrelsen, 2002). Genom att strukturera upp arbetet hoppades man på att minimera dessa brister i framtida utredningar.

Liksom andra barnavårdsutredningar börjar de enligt BBIC med en anmälan eller ansökan till socialtjänsten. Om socialtjänsten får kännedom om ett barns situation genom en anmälan görs en förhandsbedömning av situationen innan utredning öppnas. Utredningen ska i så fall öppnas senast två veckor efter att anmälan har inkommit enligt 11 kap. 1a § SoL. Vid kännedom genom ansökan inleds utredningen utan dröjsmål. Utredningen måste enligt 11 kap 2 § SoL färdigställas inom fyra månader (se bilaga 2 för ett flödesschema av processen). Om den unge eller vårdnadshavarna inte samtycker till vård trots att en allvarlig risk för den unges hälsa och utveckling föreligger, kan vård beredas under tvång enligt LVU. Förloppet liknas ofta vid en tratt, där många personer är aktuella längst upp men sorterar bort på vägen. Tratten är smalast längst ner, eftersom ett betydligt färre antal än de som blivit aktuella beviljas insatser (Wiklund, 2008).

Det som skiljer utredningar enligt BBIC från traditionella barnavårdsutredningar är strukturen och det absoluta fokuset på barnet och dess behov. Det illustreras vanligen inom BBIC genom den så kallade triangelbilden (Socialstyrelsen, 2002).

(Socialstyrelsen, 2002)

Barnet finns i mitten av bilden och runt om finns de olika faktorer som anses påverka barnets mående och möjligheter till utveckling. Utredningen ska kartlägga styrkor och svagheter i alla de olika områdena för att skapa en komplett bild av barnets situation (Socialstyrelsen, 2002). För varje område som utreds finns det manualer med förutbestämda att följa. Det gemensamma för dessa är att barnet, föräldrarna och övriga av intresse (till exempel lärare) ska komma till tals.

Vad säger lagen?

När det gäller vård av unga finns det två lagar som är aktuella; socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Socialtjänstlagen reglerar bland annat rätten till bistånd, och LVU är den lag som används när det inte finns något samtycke till vård. Jag har valt att markera vissa bitar av lagtexten med fetstil, eftersom de har varit extra viktiga under min studie.

I 1 kap 2 § SoL definieras barn som alla personer under 18 år. Det är den definitionen som jag har använt mig av i min studie. I 2 kap 1 § fastställs det att kommunen genom socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att invånarna får tillgång till det stöd de behöver. Ansvaret ligger alltså på den enskilda kommunen, och inte på till exempel en statlig nivå.

1 § LVU understryker att vård i första hand ska beredas på frivilliga grunder. Vård enligt LVU ska alltså bara förekomma om det inte finns något samtycke till vård från föräldrarnas sida om barnet är under 15 år, eller från barnets sida om hen är över 15 år. Detta innebär att socialarbetare ständigt rör sig mellan lagstiftning gällande tvång och frivillighet. Majoriteten av barnavårdsinsatserna i Sverige sker dock på frivillig grund (Wiklund, 2008). Det är också tydligt utskrivet i 1 § LVU att barnets bästa ska vara avgörande i alla beslut gällande vården. I 3 § LVU tas de olika rekvisiten, det vill säga de olika anledningarna till vård, upp. I min studie har jag undersökt vilka av rekvisiten som används i de olika utredningarna.

Socialtjänstlag (2001:453)

1 kap. Socialtjänstens mål

2 § Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska **vad som är bäst för barnet** vara avgörande.

Med barn avses varje människa under 18 år. Lag (2012:776).

2 kap. Kommunens ansvar

1 § **Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.** Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

4 kap. Rätten till bistånd (1 stycket)

1 § Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

1 § Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och **det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.**

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 24 §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. Lag (2012:777).

2 § Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Lag (2003:406).

3 § Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom **missbruk** av beroendeframkallande medel, **brottslig verksamhet** eller något annat **socialt nedbrytande beteende**.

Vård skall också beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket. Lag (2006:896).

6 § Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart skall omhändertas, om

1. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och
2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Om Kommunen

Organisationen Sveriges Kommuner och Landsting gör en så kallad kommungruppsindelning, som delar upp alla Sveriges kommuner i tio olika grupper. Kriterierna för de olika grupperna är bland annat befolkningsmängd och hur många som pendlar till eller från kommunen (Sveriges Kommuner och Landsting, 2014). Enligt denna uppdelning är Kommunen en förortskommun. Kommunens invånarantal har ökat de senaste åren och många nya bostäder har börjat byggas eller planeras att

byggas. Det finns en stor variation av bostadstyper med både villor, bostadsrätter och hyresrätter. Majoriteten i kommunfullmäktige är borgerlig. I Kommunen finns en högre andel arbetslösa jämfört med landet, särskilt bland ungdomar.

Metodologiska reflektioner

Detta kapitel innehåller till att börja med en beskrivning av kvalitativ forskningsmetod med extra fokus på analys av dokument. Jag tar upp en del av kritiken som riktats mot kvalitativ forskning och reflekterar över hur jag har arbetat för att skapa en studie av hög kvalitet. Det innehåller också källkritiska reflektioner. Därefter beskriver jag hur jag rent praktiskt har gått tillväga med urval, insamlande av material och analys av materialet i min studie. Kapitlet avslutas med mina etiska överväganden.

Kvalitativ metod

Eftersom syftet med min undersökning är att skapa en bild av hur de olika rekvisiten i 3 § LVU kan konstrueras på olika sätt, har jag valt att använda mig av kvalitativ metod. Det är svårt att definiera exakt vilka krav en studie måste uppfylla för att kunna definieras som kvalitativ. Det finns en rad olika metoder som är kvalitativa, men som skiljer sig åt väldigt mycket. Vid kvalitativ forskning ligger dock fokus ofta på språket och orden, snarare än på siffror och kvantifiering av data, vilket också är fallet för min studie.

De slutsatser som kan dras av kvalitativ forskning är en djupare förståelse för en viss miljö, medan kvantitativa forskare genererar statistik (Bryman, 2011). Den kvalitativa analysen är alltså ofta en ansats att förstå eller förklara en viss situation med hjälp av till exempel teoretiska begrepp. Detta är också syftet med min studie.

Kvalitativ forskning har kritiserats av kvantitativa forskare för att metoderna ofta är ostrukturerade, vilket gör studierna svåra att upprepa (Bryman, 2011). Ofta börjar kvalitativa forskare med en generell frågeställning som sedan specificeras under arbetets gång. Den ostrukturerade arbetsmetoden innebär också att det är svårt att följa vilka steg som tagits under processen och av vilka anledningar. Kvalitativ forskning har även kritiserats för att tolkningen och analysen av materialet samt insamlandet av det i hög grad påverkas av forskarens personlighet och värderingar (Bryman, 2011). Det är dock väldigt svårt att förhindra att ens personlighet påverkar till exempel intervjuer eller analys av materialet.

Ytterligare en kritik som formulerats gäller brist på transparens. Det innebär att det är svårt att konkret följa hur forskaren har gjort bland annat sitt urval och kommit fram till sina slutsatser. Det har erkänts som ett problem av kvalitativa forskare, som nu försöker att arbeta med en allt större transparens (Bryman, 2011). I avsnittet ”Kvalitetsbedömning” reflekterar jag vidare kring hur kritiken mot kvalitativ forskning kan ha påverkat min studie.

Dokumentanalys

Den kvalitativa metod för datainsamling jag har använt mig av är dokumentanalys. Jag valde just denna kvalitativa metod för att undersöka hur barnavårdsutredare genom olika formuleringar konstruerar de tre olika rekvisiten som finns i 3 § LVU. Jag har valt att inte intervjua barnavårdsutredarna eftersom jag ville undersöka hur rekvisiten konstrueras i själva utredningarna. Min uppfattning är att jag får en bild av just detta genom att läsa dem. Hade jag istället valt att till exempel intervjua barnavårdsutredarna hade jag snarare fått material om hur de pratar om att de skriver utredningarna, vilket inte var mitt syfte med studien.

Idag uppfattas allt fler företeelser som text, till exempel bilder eller reklam, med innebörden att det går att utläsa en mening ur dem (Bryman, 2011). Dokumentanalys handlar därför inte längre enbart om analys av texter. En fördel med att använda sig av dokument är att de inte påverkas av forskaren, under förutsättning att de skapats utan forskarens inblandning (Bryman, 2011). Barnavårdsutredningarna som jag har valt att undersöka kan absolut sägas ha den fördelen, då de skapades innan jag påbörjade min studie.

Ibland kan det dock vara problematiskt att bedöma dokumentets kvalitet. Bryman (2011:489) tar upp fyra begrepp som kan användas vid bedömning av ett dokumentets kvalitet: autenticitet, trovärdighet, representativitet och meningsfullhet. I min studie har det inte funnits någon tvekan om att dokumenten är äkta och vilket ursprung de har, alltså att de är autentiska. De fyra begreppen innebär dock att jag har ställt mig frågor som om texterna jag har studerat innehåller medvetna förvrängningar, om de kan sägas vara typiska för en större grupp samt om de är tydliga och begripliga.

Jag har också funderat kring vem utredningarna riktar sig till. Den främsta uppfattningen idag är att läsare av texter är aktiva och gör egna tolkningar av innehållet (Bryman, 2011). Det innebär att personen som skriver en text kan ha ett helt annat syfte än det som läsaren uppfattar och att olika läsare gör olika tolkningar av samma text. Det innebär alltså att min tolkning inte behöver stämma överens med andras tolkning av den. Därför kan det vara intressant att ha i åtanke vem personerna som skriver barnavårdsutredningar har som tänkt läsare, och hur det är tänkt att den personen ska uppfatta texten.

Källkritiska reflektioner

Dokumenterna jag har granskat är barnavårdsutredningar som gjorts enligt 3 § LVU, med BBIC som verktyg. Den text som jag har analyserat är alltså socialarbetares tolkningar av verkligheten. Deras tolkningar i sin tur bygger på vilken bild som framställs av barnet och hans omgivning. Detta innebär att min analys bygger på tolkningar i flera steg. Ju fler tolkningar som görs av verkligheten, desto större är också risken för avvikelser. Samtidigt är det socialarbetares uppfattningar jag har valt att studera och det är därför dessa min analys behöver bygga på. Men det är ändå viktigt att vara medveten om att materialet jag presenterar är min tolkning av utredningen, som i sin tur är socialarbetarens tolkning av barnets livssituation.

Alla utredningar jag har studerat är utförda enligt BBIC, som är en väldigt styrd metod för barnavårdsutredningar. Det innebär att det finns på förhand bestämda frågor som utredaren ska ställa inom de olika områdena. Samtidigt finns det utrymme för handläggarna att välja vilka områden som behöver undersökas och vad som ska lyftas fram extra tydligt inom dem. Genom att använda lite mer av tiden och utrymmet för utredningen åt specifika områden, finns det alltså möjligheter för utredaren att visa på vad som anses vara viktigast i det enskilda barnets situation. Även om handlingsutrymmet till en början kan verka begränsat inom utredningar enligt BBIC, finns det alltså ändå en möjlighet att använda det.

En annan reflektion jag har haft under min studie är vem utredningarna skrivs för, alltså vilken som är målgruppen. Det primära målgruppen är socialnämnden, som läser utredningen innan de fattar beslut om att ansöka om vård enligt LVU i förvaltningsrätten. I flera av utredningarna fanns en bilaga där argumenten för vård enligt LVU var uppgraderade i en punktlista. Enligt en av utredarna som jag pratade med var anledningen till detta att politikerna i nämnden ibland ansåg att utredningen i sin helhet var svår att läsa och att det inte framkom tillräckligt tydligt varför vård enligt LVU var nödvändigt. Punktlistan i slutet användes alltså för att säkerställa att socialnämnden verkligen har fått med sig alla de argument för vård enligt LVU som utredningen visade på. Kanske ökar det sannolikheten för att nämnden agerar i enighet med utredarens förslag att ansöka om vård enligt LVU.

Andra personer som har rätt att läsa utredningen är barnet själv och hans föräldrar. De får då en möjlighet att till exempel förtydliga sig eller ändra felaktigheter som utredaren har missat. Det innebär att utredaren inte kan använda sig av för mycket argumentation i sitt förslag till vård, utan att det måste vara väl underbyggt av till exempel citat eller konkreta situationer. Att bedöma hur allvarliga de olika situationerna är finns det dock utrymme för att göra för utredaren. För det fortsatta samarbetets skull är det viktigt för utredaren att familjen känner sig respekterad under utredningen, men det är också viktigt att nämnden inser allvaret i de situationer där utredarens

bedömning är att LVU är nödvändigt. Detta innebär att utredningen blir en balansgång mellan alla olika intressen som ska tillgodoses genom den.

Kvalitetsbedömning

Det finns en rad olika kriterier för kvalitetsbedömning av kvalitativ forskning. Flera av dem härstammar från en kvantitativ forskningstradition, och kan därför vara svåra att överföra till kvalitativ forskning. Det har dock gjorts flera försök att skapa kriterier för kvalitativ forskning av hög kvalitet. Ett av dem är anpassningen och omformuleringen av begreppen validitet och reliabilitet (Bryman, 2011). Validitet avser om studien mäter vad som uppges och reliabilitet avser om studien går att upprepa (Bryman, 2011). Det som oftast blir problematiskt i kvalitativ forskning är att flera delar i studien baseras på forskarens personlighet, idérikedom och tidigare erfarenhet. Vid dokumentanalys minimeras en del av dessa problem, då samma material blir tillgängligt oavsett vilken forskare som samlar in det. Det är dock inte säkert att analysen blir likadan, då olika personer kan uppfatta dokumenten på skilda sätt utifrån sin tidigare erfarenhet.

Det är vanligt att kvalitativa forskare kritiseras för att ha en bristande transparens i sina studier (Bryman, 2011). Det innebär att det ofta är svårt att följa hur forskaren konkret har gått tillväga och kommit fram till sina slutsatser. Denna bristande transparens är oftast särskilt tydlig vid urvalsfrågor, eftersom det ofta sker integrerat med insamlandet av material (Bryman, 2011). Jag har försökt att skapa en studie av hög kvalitet, samtidigt som jag har varit medveten om att mina värderingar och tidigare erfarenheter kan ha påverkat den. Genom att kontinuerligt i min uppsats försöka förklara och motivera de steg jag har tagit hoppas jag kunna åtgärda problemet med bristande transparens i min studie.

Ett annat sätt att öka transparensen i kvalitativa studier är att låta det insamlade materialet få stor plats i analysen, genom exempelvis citat. På så sätt kan läsaren ta del av materialet och följa vilka tolkningar som görs av det. Läsaren kan då också själv bedöma om slutsatserna är rimliga. Jag har valt att börja med att göra en kort sammanfattning av varje utredning, för att läsaren ska få en bred bild av hur varje person beskrivs i sin utredning. Ett problem med att göra sammanfattningar är att dessa blir min tolkning av vad som är viktigt i utredningen, vilket kan upplevas som att det inte är det empiriska materialet som får plats. För att ytterligare öka transparensen i min analys har jag därför valt att också använda mig av kortare citat ur utredningarna.

Tillvägagångssätt

Urval

Det första steget för insamlandet av mitt material var att komma i kontakt med en kommun som var intresserad av att vara med i min undersökning. Jag letade efter en kommun som relativt representativ för kommuner i stort. Därför valde jag en kommun med både villor och lägenheter samt med en befolkning som har en liknande åldersmässig fördelning som i hela Sverige enligt statistik från Kommun- och landstingsdatabasen. Kommunen jag valde har dock en lite större andel personer med utländsk bakgrund jämfört med hur det ser ut i Sverige. En närmre beskrivning av Kommunen finns i kapitlet ”Social barnavård idag”.

När jag hade varit i kontakt med Kommunens chef för individ- och familjeomsorgen började jag med att undersöka hur många barnavårdsutredningar som gjordes totalt i Kommunen under år 2013. Det var cirka 350 stycken, vilket var alldeles för många för mig att använda i min studie. Därför behövde jag göra ett urval, vilket kan göras på flera olika sätt. Jag valde att definiera om populationen från alla barnavårdsutredningar under året till de utredningar som gällde unga med beteendeproblematik och som ansågs behöva vård enligt LVU. För att få en variation i materialet ville jag samla in ungefär lika många utredningar gällande pojkar som gällande flickor. Min föreställning var att majoriteten av utredningarna skulle gälla pojkar, så jag valde att börja med att undersöka hur många som fanns gällande flickor för att sedan komplettera mitt urval med lika många utredningar gällande pojkar. Det visade sig att Kommunen endast gjort tre utredningar gällande flickor som ansågs ha en beteendeproblematik som krävde vård enligt LVU. Därför valde jag att läsa samtliga och sedan komplettera med tre utredningar gällande pojkar. Eftersom jag inte fick tillgång till Kommunens databas med där alla utredningar finns samlade, bad jag min kontaktperson att skriva ut tre utredningar gällande pojkar. Detta innebar alltså ytterligare ett urval. Varje gång ett urval görs finns det en risk för att det inte är representativt för populationen, utan att det finns olika typer av urvalsfel (Bryman, 2011). Mitt syfte har inte varit att generalisera resultaten i förhållande till populationen, utan snarare att undersöka hur rekvisiten konstrueras i just de utredningar jag läste. Därför har jag inte heller gjort ett sannolikhetsurval.

Insamling och analys av materialet

Innan jag började läsa utredningarna hade jag skapat ett formulär med olika kategorier och rubriker för mig själv att fylla i under tiden jag läste dem (se bilaga 1). Under tiden jag läste utredningarna märkte jag att formuläret behövde modifieras en del. Jag började dock med att läsa samtliga

utredningar en gång för att få en uppfattning om hur de var uppbyggda. Därefter läste jag igenom dem igen och började fylla i formulären.

Kodning är den vanligaste startpunkten för analys av kvalitativa data och är även den metod jag har valt att använda mig av. Det innebär att materialet bryts ner i en mängd olika koder, eller teman (Bryman, 2011). De olika koderna kopplas senare under analysen till existerande begrepp eller teorier. Metoden har fått kritik just för att materialet bryts ner och plockas ur sitt sammanhang samt att allt material inte passar för kodning (Bryman, 2011). Jag upplevde dock att utredningarna jag läste passade väldigt bra att koda. De är skrivna enligt BBICs mall, vilket gör att de redan är uppdelade efter olika teman och att de kan uppfattas som klumpiga att läsa. Därför anser jag inte att kodning av mitt material var ett problem.

När jag hade läst de sex utredningar jag fick utskrivna till en början, upplevde jag en mättnad i materialet. Jag hade fått ihop tillräckligt med material för att använda mig av de koder jag hade tänkt ut från början och även formulerat en hel del nya. Jag kände därför att jag kunde påbörja att analysera koderna vidare. Analysen började i att jag läste igenom formulären med koder som jag fyllt i tidigare och funderade vidare kring vilka likheter och skillnader det fanns i utredningarna. Därefter formulerade jag olika rubriker för dessa. Under analysprocessen läste jag en del tidigare forskning och om socialkonstruktivistisk teori. Jag har alltså arbetat med avsnitten tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter parallellt med analysen av mitt material.

Etiska överväganden

Som forskare är det viktigt att känna till de rådande etiska riktlinjerna och använda sig av dessa, för att säkerställa forskningens kvalitet och för att minimera risken att deltagarna kommer till skada (Bryman, 2011). Det finns en rad olika riktlinjer att förhålla sig till. Jag har valt att främst diskutera de fyra etiska principer som tas upp i *Råd och anvisningar för uppsatsarbete* från januari 2014, för att sedan fundera kring några ytterligare möjliga dilemman.

I min undersökning har jag tagit del av och använt mig av dokument som innehåller känsliga och privata uppgifter om barnen och deras familjer. Mina etiska överväganden handlar därför både om socialarbetarna, som skrivit texterna samt om barnen och deras familjer, som är huvudpersonerna i texterna.

Fyra etiska principer

I samhällsvetenskaplig forskning, i likhet med annan forskning, finns det en rad olika etiska principer att ha i åtanke när forskningen ska genomföras. Det första av dessa är informationskravet.

Det innebär att forskaren ska ge deltagarna en så bra inblick som möjligt i studiens syfte och dess olika moment, vem som betalar för forskningen, hur mycket tid de behöver avsätta samt vad resultaten kommer att användas till (Bryman, 2011). Jag har försökt lösa detta genom att vara så öppen som möjligt när jag var på plats i Kommunen och läste utredningarna. När jag tog kontakt med chefen för individ- och familjeomsorgen berättade jag kort om min undersökning och sedan har jag besvarat olika frågor som personer i Kommunen har haft. Jag har även erbjudit dem att läsa min uppsats när den är klar, vilket de var intresserade av.

Den andra principen är samtyckeskravet, som är den mest omdebatterade. Principen innebär att deltagarna informeras om att deras medverkan är helt frivillig, att de kan välja att inte delta i vissa moment eller svara på specifika frågor samt att de när som helst har rätt att avbryta sin medverkan i studien. Anledningen till att principen är debatterad är att det omöjliggör till exempel dolda observationer. Det kan också vara svårt att ge deltagarna tillräckligt med information så att de kan fatta ett korrekt beslut angående sin medverkan i studien. Om de som ska undersökas är barn behövs oftast föräldrarnas tillstånd till deras medverkan (Bryman, 2011).

I min studie finns det en risk att personerna som skrivit utredningarna inte känner att deras deltagande är frivilligt, då jag främst har varit i kontakt med deras chef angående min studie. Det kan också ses som ett problem att jag har valt att undersöka utredningar avseende tonåringar, utan att ha deras målsmäns samtycke. Dock ligger absolut fokus för min undersökning på texten som utredarna har skrivit, vilket innebär att utredarna är de som egentligen blir undersökta.

Den tredje principen är konfidentialitetskravet eller anonymitetskravet. Det innebär att uppgifter om deltagare ska behandlas försiktigt (Bryman, 2011). Det innebär också att forskaren ska göra sitt yttersta för att exempelvis personer och platser i studien inte ska gå att identifiera (Bryman, 2011). Jag har jobbat med detta krav i min text genom att använda fingerade namn på alla deltagare och att kalla den kommun jag undersökt för Kommunen. Jag har dessutom ändrat en del fakta i min beskrivning av det empiriska materialet, för att minska risken för igenkänning. Samtidigt är det viktigt att vara medveten om att det kan finnas väldigt specifika detaljer hos deltagarna eller kommunen som gör att de kan identifieras, men min ambition är att göra det så svårt som möjligt. Även från Kommunens sida har anonymitetskravet för deltagarna varit viktigt. Bland det första jag gjorde när jag kom till Kommunen var att skriva på ett sekretesspapper. Jag har dessutom endast fått tillgång till utredningarna i pappersform, efter att en anställd på Kommunen skrev ut dem till mig. Det innebär att jag inte har haft tillgång till någon databas samt att Kommunen haft full kontroll över vilka utredningar jag ges tillgång till.

För att minska risken att mitt undersökningsmaterial sprids till obehöriga har jag förvarat utredningarna i ett låst rum på Kommunens kontor. För att underlätta min analys har jag skapat ett

formulär där jag har kunnat fylla i uppgifter om varje utredning, men där personen den rör fortfarande är anonym (se bilaga 1).

Jag har även funderat på om utredarna bör vara anonyma i förhållande till sin chef och om det är möjligt. Det finns en risk att jag kommer fram till slutsatser som är negativa för en enskild utredare, vilket kan påverka chefens syn på hans arbete. Eftersom det är chefen som har gett mig utredningarna, blir detta tyvärr inte möjligt att genomföra. I Kommunen arbetar dessutom väldigt få personer, så det hade varit svårt att genomföra ändå.

Den sista etiska principen är nyttjandekravet, som innebär att det insamlade materialet endast får användas i forskningssyfte (Bryman, 2011). Det innebär alltså att jag måste tänka på att endast använda resultaten till det som jag sagt att jag ska. Om jag kommer fram till något som jag vill undersöka vidare bör jag därför ta kontakt med den här studiens deltagare igen.

Övriga etiska överväganden

Det är också viktigt att som forskare vara medveten om sin egen roll. Även om en strävar efter att vara objektiv i sin studie har varje person uppfattningar och förutsättningar med sig, vilket ofta påverkar hela forskningsprocessen på ett omedvetet plan (Hammersley, 1993). Det leder till att det kan vara svårt att upptäcka och därigenom försöka minimera. Jag tror att min tidigare kunskap om samt intresse för genusfrågor kan spela roll i min studie. Dels för att jag har en förståelse av kön som något socialt konstruerat, men också för att jag har de så kallade genusglasögonen på mig och de är extremt svåra att ta av igen.

Ytterligare ett etiskt dilemma som kan uppstå är hur forskaren får tillträde till platsen där forskningen ska bedrivas (Bryman, 2011). Jag fick kontakt med chefen för individ- och familjeomsorgen i Kommunen genom mitt kontaktnät. Det innebär en fördel för mitt arbete med uppsatsen då jag inte behövde spendera onödigt mycket tid på att kontakta flera olika kommuner för att hitta en som vill vara med i min undersökning. Samtidigt kan det innebära ett etiskt dilemma eftersom jag kanske får tillgång till material som andra personer i samma situation inte hade fått, då personen i mitt kontaktnät går i god för mig.

Empiriskt material

Jag har valt att börja min analys med en kort beskrivning av de olika utredningarna jag har studerat. Utredningarna handlar om riktiga människor som socialarbetarna beskriver och förhåller sig till på olika sätt. För att kunna få en bättre uppfattning av socialarbetarnas tolkningar av ungdomarnas beteende, relationer och var tyngden i de olika utredningarna läggs har det varit viktigt för mig att

presentera den empiriska grund på vilken jag gör mina analyser. Efter beskrivningarna följer analysen av materialet.

Lena, 16 år.

Lena bor i en lägenhet i Kommunen tillsammans med sin mamma. Hon har ingen kontakt alls med sin pappa, som har en bakgrund med missbruk. Under Lenas uppväxt bodde hon tillsammans med sin mamma och hennes nya man. Han hade ett missbruk och kunde ibland bli våldsam mot Lenas mamma. De separerade för tre år sedan och nu bor alltså Lena och hennes mamma själva i en lägenhet. Mamman kan försörja familjen på egen hand genom sitt arbete, men deras ekonomiska situation är ansträngd.

Första gången socialtjänsten kom i kontakt med Lena var när hon var 12 år gammal. Då gjorde hennes skola en anmälan på grund av hennes höga frånvaro. Därefter har Lena varit aktuell i ett flertal ytterligare utredningar. Hon har beviljats insatser enligt SoL i form av kontakt med barn- och ungdomspsykiatri, kontaktfamilj, familjebehandling samt ett flertal familjehemsplaceringar. Den senaste utredningen öppnades då Lena inte längre ville bo kvar i det familjehem hon då bodde i.

Den åtgärd som föreslås för Lena är en placering på ett hem för vård och boende, ett så kallat HVB-hem, enligt 1, 3 §§ LVU. Eftersom Lena är över 15 år är det hon själv som måste lämna samtycke till vård. Enligt utredningen vet Lena inte alltid sitt eget bästa, och ett samtycke som hon lämnar kan återtas igen. Därför behöver hon vårdas under tvångslagstiftningen. Eftersom Lena inte har några problem alls med missbruk eller kriminalitet, argumenterade utredaren för att hon inte borde placeras på en låst avdelning och riskera att exponeras för den typen av problematik.

Wilma, 17 år.

Wilma har bott i familjehem och på HVB-hem samt utredningshem sedan hon föddes. Hennes pappa dog i en överdos och hennes mamma har ett tidigare missbruk. Idag har mamman läkemedelsassisterad behandling, kontakt med en kurator och ett heltidsjobb i Kommunen. Wilma har även en syster som hon har god kontakt med. Nu bor Wilma på en låst avdelning, där hon placerades efter att hon omhändertagits akut enligt 6 § LVU. Det akuta omhändertagandet skedde på grund av en oro att Wilma skulle skada sig själv eller andra på HVB-hemmet som hon bodde på och är anledningen till att den senaste utredningen öppnades.

Wilma har haft kontakter med psykologer som har genomfört en rad olika test på henne. Dessa har visat på att Wilma har höga värden för depression och ångest, en negativ självbild och en

hög stressnivå. Hon har även förhöjda värden på att känna sig orättvist behandlad, aggression mot vuxna samt att negativa beteenden leder till positiva känslor. Wilma bedöms även ha en anknytningsproblematik, som enligt utredaren beror på att hennes mamma har velat ha en central roll i hennes liv trots att hon inte är den personen som gett Wilma den primära omvårdnaden. Vid två tillfällen har Wilma uttryckt att hon skulle vilja ha ett LVU-beslut, så att hennes mamma inte kan förstöra hennes vård.

Den åtgärd som föreslås för Wilma är vård enligt 1, 3 §§ LVU på en låst avdelning. Utredaren bedömer att det finns en stor risk att hon utsätter sig själv eller sin omgivning för fara, så därför ses en låst avdelning som det enda alternativet.

Astrid, 13 år.

När Astrid föddes bodde hennes föräldrar i en kommun i Mellansverige. Båda föräldrarna var väldigt unga när Astrid föddes. Dessutom har de båda en bakgrund med både missbruk och kriminalitet. När Astrid var 7 år flyttade hennes mamma till Kommunen, medan Astrid bodde kvar hos sin pappa. I utredningen framkommer att Astrid därefter har flyttat mellan föräldrarnas hem ett flertal gånger under sin uppväxt. Efter att hon flyttade till sin mamma den senaste gången upphörde nästan all kontakt mellan Astrid och hennes pappa samt släkten på hans sida. I utredningen framgår det att det har varit väldigt svårt att utreda mammans arbetssituation. Det verkar som att hon försöker försörja sig som kriminell och hon förekommer på nio punkter i belastningsregistret, främst för bedrägerier. Förutom barnbidraget är mamman beviljad bostadsbidrag och ekonomiskt bistånd.

Den första utredningen angående Astrid inleddes när hon var två år gammal. Den har följts av ungefär en utredning om året från att Astrid fyllde fyra år. Cirka hälften av utredningarna har avslutats utan insatser och den andra hälften med familjearbete som insats. Familjearbetet genomfördes dock inte någon av gångerna. Anledningen till att den senaste utredningen öppnades är en anmälan från Astrids skola på grund av att hon har väldigt mycket frånvaro. Dessutom har Astrids klasskamrater berättat att hon ofta är uppe sent, vilket tyder på bristande rutiner i vardagen. Skolan har också uppmärksammat att Astrid ofta luktar mycket starkt av cigarettrök samt äter nikotintuggummin. Astrid beskrivs som en viljestark person som har svårt att acceptera när andra bestämmer. Hon hamnar ofta i bråk och skapar intriger. I relation till mamman upplever utredaren att det är Astrid som bestämmer.

På grund av Astrids låga ålder menar utredaren att Astrids beteende beror på brister i hemmiljön. Därför föreslås att Astrid bereds vård enligt 2 § LVU. Eftersom det har framkommit att

de tidigare insatserna inte har kunnat genomföras, föreslår utredaren att behandlingen ska ske i hemmet om möjligt.

Johnny, 16 år.

Johnny bor i en lägenhet i Kommunen med sina föräldrar och fyra syskon. Hans mamma får arbetslöshetsersättning och hans pappa har en timanställning. Johnny trivs bra med att bo hemma och uppger att han har god kontakt med sin familj. Hans föräldrar beskriver honom som en snäll och mycket skötsam pojke. Johnnys övriga släkt bor utomlands. De träffas väldigt sällan, men pratar ibland i telefon.

Socialtjänsten har gjort en utredning angående Johnny cirka ett halvår innan den senaste utredningen. Då inkom en anmälan från polisen till socialtjänsten. Familjen ville inte medverka till utredning och var inte intresserade av hjälp från socialtjänsten, så utredningen avslutades utan insatser. Den senaste utredningen inleddes efter ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Då hade Johnny suttit anhållen misstänkt för en rad grova brott. Hans situation bedöms som mycket allvarlig av polisen och åklagare. Johnny har varit känd av polisen ett tag, men har inte tidigare varit misstänkt för något brott.

Den insats som föreslås för Johnny är vård enligt 1, 3 §§ LVU på en låst avdelning. Han behöver hjälp att snarast bryta sin kriminalitet och få insikt i den. I utredningen framgår att Johnnys föräldrar antingen inte har någon som helst insyn i hans umgänge, eller att de väljer att blunda för det. Därför är de inte lämpliga att hjälpa honom att förstå allvaret i hans situation.

Filip, 17 år.

Filip och hans familj flyttade ifrån Sverige till föräldrarnas hemland när Filip var tre år gammal. När Filip var tolv år återvände familjen till Sverige och bosatte sig i Kommunen. Filip bor med sina föräldrar och tre syskon i en liten lägenhet. Bröderna delar på ett rum, systrarna på ett och föräldrarna på ett. Filips pappa är pensionerad och hans mamma är student. Familjen får även ekonomiskt bistånd. Filips föräldrar upplever att de har en god relation till Filip och att han lyssnar på dem och lyder.

Filip misstänktes för ett brott för första gången när han var 13 år gammal. Socialtjänsten fick kännedom om honom först två år senare, då skolan anmälde att han har hotat en annan elev. Den första utredningen angående Filip inleddes när han var sexton år. Den avslutades utan insatser då han inte ville medverka. Den andra utredningen öppnades cirka ett halvår senare, och avslutades utan insatser på grund av att Filip var utomlands under en lång period. Den senaste utredningen inleddes

på grund av en anmälan från Kommunens fältgrupp, som känner oro angående Filip på grund av att han har misshandlat en annan pojke samt på grund av att Filip skjutits i armen.

Utredningen föreslår att Filip ska vårdas på en låst avdelning som är specialiserad på ungdomar med beteendeproblematik, enligt 1, 3 §§ LVU. I utredningen framgår det att det är ett stort problem att Filip ser sig som ett offer samt att han behöver bryta sin kriminalitet innan han lämnas över åt kriminalvården.

Andreas, 17 år.

Andreas bor i en lägenhet i Kommunen tillsammans med sina föräldrar. Hans mamma arbetar som tjänsteman på en statlig myndighet och hans pappa har nyligen varit sjukskriven från sitt arbete på en reklambyrå. Pappan har tidigare diagnosticerats med en svår sjukdom och gavs en väldigt liten chans att överleva men klarade det. Föräldrarna uppger att de har stor insyn i Andreas liv och i hans problematik. De är positivt inställda till att han ska få vård.

Den aktuella utredningen börjar med att Andreas omhändertas omedelbart enligt 6 § LVU. Tidigare fanns ingen kännedom om honom, varken hos socialtjänsten eller polisens ungdomsrotel. I utredningen framkommer det att Andreas har ett snabbt eskalerande missbruk av hasch, marijuana och cannabis. Föräldrarna upplevde att Andreas förändrades och blev som en främling när han började använda droger. Andreas uppger själv att han behöver hjälp med sin ilska och att han ofta inte kan kontrollera den. Han menar dock att föräldrarna provocerar och trakasserar honom genom att till exempel köra ut med bilen på kvällarna och leta efter honom. Andreas upplever också att hans närminne försämrades när han började använda droger och att han därför tappade motivationen till att gå i skolan.

Eftersom Andreas saknar insikt i sin problematik och inte samtycker till vård, föreslås insatser enligt 1, 3 §§ LVU. Andreas har tidigare tackat nej till en frivillig placering på ett behandlingshem och hotat med att rymma utomlands om vården inte sker på hans villkor. Därför behöver han få vård under tvångslagstiftningen.

Analys

Hur konstrueras rekvisitet missbruk i barnavårdsutredningarna?

När det gäller unga som missbrukar är det vanligast att pojkar har haft ett längre och redan känt missbruk jämfört med flickorna (Schlytter, 2000). Så är inte fallet i de utredningar jag har undersökt. I den enda undersökningen där missbruk används som rekvisit, det vill säga den gällande

Andreas, är det i samband med den aktuella utredningen som missbruket blivit känt för både socialtjänsten och polisen. Det har alltså inte varit känt sedan tidigare av någon myndighet. Hans föräldrar uppger dock att de har känt till missbruket ett tag. Även om varken socialtjänsten eller polisen har någon tidigare kännedom om Andreas framställs hans missbruk som mycket allvarligt i utredningen. Han använder narkotika dagligen och har börjat känna av de negativa konsekvenserna av detta:

Gällande droger berättar föräldrarna att Andreas berättat att tiden före jul rökte han 50 gram cannabis alternativt spice per dag. /.../ När föräldrarna har försökt göra överslag på kostnaden för hans intag så har Andreas förklarat att han inte betalar ”gatans pris”, men godkänt när föräldrarna föreslagit en summa motsvarande 75 000 kronor per månad.

Drogerna har enligt Andreas förstört många dagar i hans liv. Han har rökt hasch istället för att göra sådant som han borde göra /.../. Han började röka hasch [drygt ett år innan utredningen] och föll direkt för det.

För att finansiera missbruket misstänker Andreas föräldrar att han dessutom säljer narkotika.

De [Andreas föräldrar] har nu misstanke om att Andreas langar narkotika. Modern har hittat en påse med marijuana i Andreas jackficka (fadern visar en bild på påsen) dagen efter hade mängden krympt i påsen. Modern hade vid ett annat tillfälle sett Andreas i en bil på parkeringen nedanför lägenheten och fått en känsla av att ”något skumt” pågick. När hon gick mot parkeringen körde bilen iväg.

Andreas mamma berättar dessutom ”i telefonsamtal att hon tullat Andreas fickor och hittat en våg, ett knogjärn och en hopfällbar batong”. Att sälja droger är ett brott som finns reglerat i Narkotikastrafflagen (1968:64). I lagtexten framgår det att narkotikabrott kan ge fängelse i upp till tre år, men ändå upp till tio år om de anses vara grova. Genom att Andreas missbruk kopplas ihop med kriminalitet, det vill säga drogförsäljning, konstrueras bilden av det som allvarligt.

I Wilmas utredning tas det också upp att hon använder narkotika.

På vårdcentralen [vid ett läkarbesök] uppger Wilma att hon rökt brunt hasch förra veckan och att hon dricker alkohol på helgerna.

Hennes användande kategoriseras dock inte som missbruk. Det används inte som rekvisit och nämns heller inte vidare i utredningen. Skillnaden mellan hennes bruk och Andreas verkar vara att Wilma endast har använt narkotika vid ett fåtal tillfällen, till skillnad från Andreas som har brukat

dagligen under en längre period. Dessutom nämns det inte i Wilmas utredning att hennes narkotikaanvändande skulle vara kopplat till någon form av kriminalitet. Att Wilma är 17 år innebär också att hennes alkoholkonsumtion är olaglig, men inte heller den kategoriseras som ett missbruk. Det nämns inte heller mer i utredningen än i citatet ovan. Detta kan sägas spegla den bild som finns av alkohol och narkotika i vårt samhälle och de normer som är kopplade till de olika substanserna. Att dricka alkohol på helgerna och att använda narkotika vid enstaka tillfällen vid 17 års ålder anses ibland vara en del av ungdomstiden, vilket innebär att det inte ses som så allvarligt.

Utifrån socialkonstruktivistisk teori är det människor som bestämmer vad som ska klassas som exempelvis missbruk. Genom externalisering kan kategoriseringen legitimeras och spridas till andra personer i samhället (Barlebo Wennestam, 2010). Utifrån Andreas och Wilmas utredningar verkar det inte som att missbruk inte enbart kategoriseras utifrån den faktiska handlingen, det vill säga att använda olagliga preparat. Det verkar snarare finnas en annan gräns för vad som är missbruk och inte. Att använda en relativt stor mängd narkotika dagligen, och att misstänkas för att sälja narkotika till andra för att finansiera sitt eget bruk kategoriseras i utredningarna som missbruk. Men att dricka alkohol på helgen och att testa narkotika vid något tillfälle kategoriseras inte som missbruk.

Även Filip har misstänkts använda narkotika, men när han drogtestades visade provet negativt. I utredningen framgår det alltså inte om Filip har använt droger, varken genom hans egen berättelse eller drogtestet. Misstanken om att han varit narkotikapåverkad tas dock på större allvar i hans fall än vad Wilmas konstaterade bruk gör, eftersom utredaren vidare skriver att ”då det tidigare funnits misstankar om att han använt droger för droganalys även göras”. Kanske beror det på att Filip också är inblandad i kriminell verksamhet, liksom Andreas misstänks vara. Det kan också vara så att det finns andra faktorer i Filips livssituation som gör att utredaren fortfarande misstänker att han använder droger, trots att testet visade negativt.

Hur konstrueras rekvisitet brottslig verksamhet i barnavårdsutredningarna?

Rekvisitet brottslig verksamhet används i två av de utredningar jag läst, den gällande Johnny och den gällande Filip. I Filips utredning framgår det att han varit misstänkt för flera brott men endast dömts för misshandel och rån. Orsaken till den aktuella utredningen gällande Johnny är att han misstänks för en rad grova brott, som grov misshandel, rån och övergrepp i rättsak. I båda pojkarnas utredningar framkommer att polisen har gjort anmälningar gällande dem till

socialtjänsten. Dessutom gör polisen uttalanden, under BBIC-rubriken ”Övrigas uppfattning”, där de uttrycker sitt stöd för att pojkarna bereds vård enligt LVU:

Vid samtal med utredande polis framkommer det att Johnny tillsammans med flera andra bedöms ingå i ett gäng som spridit skräck i Kommunen, vilket gjort att målsägande varit tystade och inte vågat göra anmälningar. Situationen bedöms av polis som mycket allvarlig och de brott som Johnny delgivits misstanke om är av så allvarlig grad att han till en början var anhållen.

Johnny har inte tidigare varit aktuell hos polisen när det gäller misstanke om brott, men det som framkommer vid kontakt med ungdomsroteln är att Johnnys namn ofta nämns i de kriminella gäng som finns i Kommunen.

Även från polisen har det inkommit uppgifter om en stor oro och att de uppger att det är tydligt att Johnny är involverad i de brott han är misstänkt för.

Polisen på ungdomsroteln är oroad för Filip och uttrycker stöd i att Filip får vård enligt LVU.

När rekvisitet brottslig verksamhet konstrueras verkar det alltså som att polisen kommer väl till tals i utredningarna, vilket är naturligt då pojkarna har varit i kontakt med både polisen och åklagare. Samtidigt innebär uttalanden från polisen angående ungdomarnas en viss tyngd i utredningen. I uttalandena så stödjer polisen socialtjänstens bedömning och de uttrycker också oro för pojkarna. Socialtjänsten är alltså inte den enda myndigheten som anser att pojkarnas beteende är problematiskt. När flera olika personer är överens om en kategorisering, som att det är mycket allvarligt att Johnny och Filip är misstänkta eller dömda för grova brott, innebär det att kategoriseringen blir till institutioner genom att de legitimeras (Barlebo Wennestam, 2010). Institutionerna ligger sedan till grund för den uppfattning av samhället som dess individer antar vara naturlig (Barlebo Wennestam, 2010).

I Astrids utredning nämns att ”en lärare på skolan har sett Astrid stjäla frukt från ett fruktstånd när hon cyklade förbi”. Det nämns inte vidare i utredningen. Även om detta är ett brott, är det betydligt mer ringa än de brott som Johnny och Filip har varit misstänkta för. Hon har dessutom inte varit i kontakt med polisen på grund av detta brott, vilket verkar vara en viktig skillnad för om ett beteende ska kategoriseras som brottslig verksamhet eller inte.

Andreas föräldrar misstänker också att han är inblandad i kriminalitet genom att han säljer narkotika. Det är också ett brott som inte kan ses som bagatellartat, men ändå används inte rekvisitet brottslig verksamhet som motivering till hans vårdbehov. Utredaren skriver dock att det är ”oroande att föräldrarna misstänker att han langar till andra samt att de har hittat knogjärn och en

hopfällbar batong i hans jacka”. En tydlig skillnad som jag kan se mellan Andreas kriminalitet och Johnny och Filip är att Andreas aldrig har blivit dömd för något brott och att polisen inte har någon tidigare kännedom om honom. Kanske innebär det att hans kriminalitet inte ses som lika allvarlig, eller att den inte passar in i den externaliserade kategoriseringen av vad brottslig verksamhet innefattar. Det finns också en möjlighet att hans kriminalitet främst kopplas till hans missbruk, eftersom han misstänks ha sålt narkotika för att finansiera sitt eget bruk. En möjlig slutsats är då att hans kriminalitet kommer att upphöra i samband med att hans missbruk gör det. Det kan också vara så att hans missbruk konstrueras som mer allvarligt än hans kriminalitet, då missbruket är konstaterat medan det bara finns misstankar om att han säljer narkotika.

Hur konstrueras rekvisitet socialt nedbrytande beteende i barnavårdsutredningarna?

I tre av de utredningar jag har läst, Lenas, Wilmas och Astrids, används socialt nedbrytande beteende som rekvisit. I utredningen gällande Johnny beskrivs dock hans beteende som ”destruktivt” och i utredningen gällande Filip skriver utredaren att ”hans brottsregister bör ses som ett uttryck för bristande anpassning till samhället”. Brottslig verksamhet i sig verkar alltså även kategoriseras som socialt nedbrytande beteende, men ett socialt nedbrytande beteende behöver inte innebära kriminalitet. Eftersom alla utredningar är gjorda enligt BBIC, finns det på förhand bestämda områden som bör undersökas. De områden som framställs som mest problematiska i de utredningar jag har läst är utbildning, rutiner i vardagen och aggressivt eller riskfyllt beteende.

Utbildning

I flera av utredningarna framgår det att barnens utbildning är bristfällig, eftersom de inte går till skolan och har hög frånvaro.

Lena fortsätter att vägra gå i skolan och uppger att hon inte trivs. /.../ Under vårterminen var Lena endast i skolan vid tre tillfällen. /.../ Lena behöver ha en fungerande skolgång och få hjälp med vad hon missat.

Wilma har under placeringen på [ett HVB-hem] vägrat gå i skolan.

Astrid har över 50% frånvaro i skolan och hon saknar sjukanmälan. /.../ Modern säger att anledningen till att Astrid inte varit i skolan är för att hon vägrat gå i skolan. Astrid upplever inte att hon är välkommen varken av klasskamrater eller lärare. Modern säger att varken hon eller Astrids mormor är trygga med att lämna henne i skolan. Modern har hållit Astrid hemma

från skolan och säger att hon är medveten om att detta är fel men att hon inte visste vart hon skulle vända sig.

Filip har hög frånvaro samt låga studieresultat. /.../ De senaste tre veckorna har han [Filip] 100% frånvaro i skolan och kommer efter 30 dagars frånvaro avaktiveras från skolan.

E-post inkommer från modern som uppger att Andreas har beslutat sig för att hoppa av skolan. /.../ Gällande skolan uppger Andreas att det funkar sådär. /.../ I Andreas fall har han helt tappat motivation och engagemang till skolarbete och anser nu att han inte behöver någon sysselsättning.

I Astrids utredning skriver utredaren att ”ofullständig skolgång kan leda till hemmasittande barn, vilket kan stärka riskerna för missbruk, suicid, utanförskap och psykisk ohälsa”. En bristande skolgång kategoriseras alltså som en tydlig riskfaktor för flera olika typer av problem.

Rutiner i vardagen

I samtliga utredningar där socialt nedbrytande beteende används som rekvisit framställs också bristande rutiner, främst gällande dygnsrytm, som ett problem.

Lena behöver hjälp med att vända tillbaka dygnet så hon är vaken på dagen och sover på natten. Hon behöver rutiner i vardagen.

Wilma har haft svårt för att sova och har ofta sovit i en annan flickas rum, bett en personal sitta inne hos henne eller valt att åka en runda med bilen på natten för att komma till ro. Wilma behöver på ordning på sin sömn så att dagarna blir hanterbara.

Astrid säger att både hon och modern har svårt att komma upp på morgonen, de försöker väcka varandra. /.../ Astrid säger att hon har svårt att komma i säng på kvällarna och lägger sig ofta efter midnatt. /.../ Astrid är i behov av rutiner.

Genom att skriva att flickorna är i behov av rutiner, framställs det som något som är nödvändigt för dem att ha. Rutinerna kopplas också till sömnen och en uppfattning om att flickorna bör sova på nätterna och vara vakna på dagarna. Detta kan sägas vara en norm som finns även i samhället i stort, eftersom det mesta är organiserat utifrån att människor är vakna på dagen, till exempel arbetstid, butikens öppettider och när lektioner schemaläggs i skolan. Även detta sätt att organisera samhället kan utifrån den socialkonstruktivistiska teorin sägas vara skapat av människor utifrån deras behov av rutiner. Till exempel sover barn inte automatiskt på nätterna, utan det är något som de lär sig när de växer upp. Detta benämns av socialkonstruktivister som internalisering (Barlebo Wennestam,

2010). Det innebär att barnen tar till sig vanan att sova på nätter och ser det som något naturligt, trots att det från början var något som andra människor bestämde att vi alla skulle göra.

Aggressivt eller riskfyllt beteende

I samtliga utredningar framgår det att barnen anses ha ett riskfyllt eller problematiskt beteende, vilket är grunden för att de ska kunna beredas vård enligt 3 § LVU. I Johnnys utredning handlar oron främst kring hans umgängeskrets:

Av anmälan framgår att det finns en oro kring att Johnny vistas ute sent på nätterna och att hans umgängeskrets befaras vara inblandade i oroligheter i Kommunen. /.../ Han blir ofta hämtad av ett gäng efter skolan, vilket oroar skolan.

Johnny själv uppger att han är medveten om att han har umgåtts i ”fel kretsar”. Sammantaget verkar det som att Johnny är medlem i eller umgås med personer som är medlemmar i ett kriminellt gäng. Hans riskfyllda umgänge kan alltså kopplas till rekvisitet brottslig verksamhet, vilket också är fallet i hans utredning.

Lenas mamma beskriver henne i utredningen som ”Dr Jekyll och Mr Hyde”. Hon kan se positiva sidor hos Lena, samtidigt som hon uppfattar Lenas beteende är problematiskt. Lena beskrivs som ”mycket utåtagerande” både hemma och i skolan. I utredningen finns det några exempel på när hon har varit utåtagerande i hemmet:

Hon slår sin moder allvarligt vid några tillfällen /.../.

[Datum] tillkallas polis till hemmet då Lena slår sönder inredning och är väldigt utåtagerande.

Lena har boxat modern och vid ett tillfälle slängt en fjärrkontroll på henne när hon velat att Lena skulle gå upp.

Lena kallar modern för könsord /.../ Hon har sparkat, slagit och spottat på sin moder.

Även i Wilmas utredning finns exempel på när hon är utåtagerande:

Wilma har eldat på gardiner och under bord.

Personal kan inte längre garantera varken Wilmas eller de andra flickornas säkerhet och skydd. [Föreståndaren] berättar att Wilma är drivande i mobbing på institutionen, och hon har även använt sig av verbala hot om våld mot både flickor och personal, bl a hotat att döda en annan

flicka och personal. Wilma har hetsat en annan flicka att slå en annan boende. Personal uppfattar att de andra flickorna är rädda för Wilma.

[Personal på en institution där Wilma bott] bekräftar Wilmas aggressiva beteende. De beskriver en acceleration där Wilma blivit argare och argare, nästan psykotisk.

Detsamma gäller för Astrid:

Hon berättar att hon för någon dag sedan fick ett utbrott på en tjej. Hon säger att hon inte kan kontrollera sig när hon blir arg. /.../ Astrid beskriver att hon har 1% i temperament. Det har hänt vid ett tidigare tillfälle att hon har slagit en kille.

Astrid har en stark vilja och har svårt att godta när andra bestämmer. /.../ Astrid hamnar ofta i konflikt med sina kamrater.

Skolan berättar om att Astrid skapar ryktesspridning och splittrar klassen. Hon ger andra skuld för saker som inte är sanna och de andra blir förtvylade och ledsna.

Flickorna verkar alla ha problem med att kontrollera sig när de blir arga, eftersom de får utbrott, slår personer i sin omgivning eller hotar med våld. Wilma och Astrid ägnar sig också åt mobbning och ryktesspridning, något som skadar deras relationer med andra. Att reagera med våld eller hot om våld när man känner sig arg är något som inte är accepterat i vårt samhälle. När normer sprids till andra personer i ett större sammanhang blir de till institutioner, något som de flesta är överens om (Barlebo Wennestam, 2010). En del av barns uppfostran är att lära sig vilka institutioner som finns i samhället och att de ska internaliseras (Barlebo Wennestam, 2010).

I en av utredningarna definieras socialt nedbrytande beteende som att ”den unge betar sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer”. Det finns alltså flera olika beteenden som kan kategoriseras som socialt nedbrytande eller normbrytande. De normbrott som begås av barnen i utredningarna är att de inte har en fungerande skolgång, att de har bristfälliga rutiner i vardagen samt att de har ett utåtagerande beteende. Var för sig kanske inte dessa normbrott hade setts som tillräckligt allvarliga för att motivera vård enligt LVU, men sammantaget visar de på ett beteende som är riskfyllt och som kan skada barnens hälsa och utveckling.

Avslutning

När de olika rekvisiten i 3 § LVU konstrueras i barnavårdsutredningarna verkar de beskriva ungdomarnas beteende som avvikande och problematiskt. Syftet med LVU-vården i några av de utredningar beskrivs som att ungdomarna ska ”komma till insikt” med sin problematik och sluta med det riskfyllda beteendet. På så sätt kan ett av målen för insatser genom socialtjänsten sägas vara att arbeta för att klienterna i större utsträckning ha ett beteende som tillhör det normala. Därför kan det vara intressant att undersöka vilka normer som finns i vårt samhälle idag och hur de har uppkommit.

I min genomgång av tidigare forskning framträdde ett mönster där pojkar och flickor verkade beskrivas på olika sätt baserat på deras könstillhörighet. Utifrån min studie kan inga slutsatser dras om att det finns skillnader eller likheter mellan utredningarna beroende på om en pojke eller flicka var föremål för dem, eftersom mitt material är så litet. Det går inte att konstatera vad de eventuella skillnaderna och likheterna beror på. Med ett större undersökningsmaterial hade kvantitativa slutsatser om till exempel orsakssamband kunnat dras. Det hade varit intressant att undersöka vidare, i en större studie.

Ett intressant resultat av min studie är att Wilma inte bedöms ha en missbruksproblematik trots att hon öppet berättar om att hon dricker alkohol ibland och att hon har testat att röka hasch. Utifrån den tidigare forskning jag hade läst fick jag uppfattningen att flickor som använde narkotika bedöms som mer problematiska än pojkar som gör det. En möjligt förklaring till mitt resultat är att det i samhället idag finns ett ganska liberal inställning till droger. Det är också möjligt att det beror att många personer dricker alkohol innan de har fyllt arton år och att många ungdomar testat droger någon enstaka gång. Det hade varit intressant att undersöka rekvisitet missbruk närmre, för att kunna se ungefär var gränsen går för att användande av olagliga preparat ska klassas som ett narkotikamissbruk.

Referenslista

Andersson, Berit (1997). *Ett § 12-hem för flickor. Omdefinitioner i ungdomsvården*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse.

Barlebo Wennestam, Søren (2010). *Socialkonstruktivism - positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB.

Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2008). ”Socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Om det sociala arbetet och dess förutsättningar”. I Åke Bergmark, Tommy Lundström, Renate Minas & Stefan Wiklund (red.). *Socialtjänsten i blickfånget. Organisationer, resurser och insatser. Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bergmark, Åke & Lundström, Tommy (2008b). ”Det socialtjänstbaserade sociala arbetets organisering”. I Åke Bergmark, Tommy Lundström, Renate Minas & Stefan Wiklund (red.). *Socialtjänsten i blickfånget. Organisationer, resurser och insatser. Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Chesney-Lind, Meda & Shelden, Randall G. (2014). *Girls, Delinquency and Juvenile Justice*. Hoboken: Wiley.

Dagens Nyheter (2013). *Tonårspojkar frias från gruppvaldtakt*. <<http://www.dn.se/sthlm/tonarspojkar-frias-fran-gruppvaldtakt/>>. Hämtad: 2014-05-07.

Dagens Nyheter (2014). *Domare försvarar valdtäktsdom*. <<http://www.dn.se/nyheter/sverige/domare-forsvarar-valdtaktsdom/>>. Hämtad: 2014-05-07.

Hammersley, Martyn (1993). *Social research. Philosophy, politics and practice*. London: Sage Publications.

Hamreby, Kerstin (2004). *Flickor och pojkar i den sociala barnvården. Föreställningar om kön och sociala problem under 1900-talet*. Umeå: Umeå universitet.

Kåhl, Ingela (1995). *Socialarbetarkåren - den lindansande professionen*. Lund: Bokbox förlag.

Lundström, Tommy & Sallnäs, Marie (2003). "Klass, kön och etnicitet i den sociala barnvården". *Socialvetenskaplig tidskrift*. 10(2-3): 193-213.

Schlytter, Astrid (2000). "Kvinnokroppen som text". *Socialvetenskaplig tidskrift*. 7(1-2): 109-119.

Skeggs, Beverley (2011). *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Socialstyrelsen (2002). *En introduktion till Barns behov i centrum (BBIC). Ett system för utredning, placering och uppföljning av barn i den sociala barnvården*.

Socialstyrelsen (2004). *Jämställd socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten*.

Socialstyrelsen (2013). *Barns behov i centrum. Grundbok BBIC*.

Svenska Dagbladet (2014). *Kritiserad våldtäktsdom överklagas*. <http://www.svd.se/nyheter/inrikes/kritiserad-valdtaktsdom-overklagas_8932262.svd>. Hämtad: 2014-05-07.

Sveriges Kommuner och Landsting (2014). *Kommungruppsindelning*. <http://www.skl.se/kommuner_och_landsting/fakta_om_kommuner/kommungruppsindelning>. Hämtad: 2014-05-09.

Swärd, Hans (2008). "Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack". I Kerstin Svensson (red.). *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Wiklund, Stefan (2008). "Individ- och familjeomsorgens barnvårdsarbete". I Åke Bergmark, Tommy Lundström, Renate Minas & Stefan Wiklund (red.). *Socialtjänsten i blickfånget. Organisationer, resurser och insatser. Exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd, missbruk*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bilagor

Bilaga 1: Analysformulär

Utredningens nummer och antal sidor: _____

Barnets/Ungdomens kön: _____

Ålder: _____

Anledning till utredning: _____

Vilka rekvisit åberopas? _____

Hur beskrivs känslor? _____

Hur beskrivs och värderas ett specifikt beteende? _____

Vilka behov definieras? _____

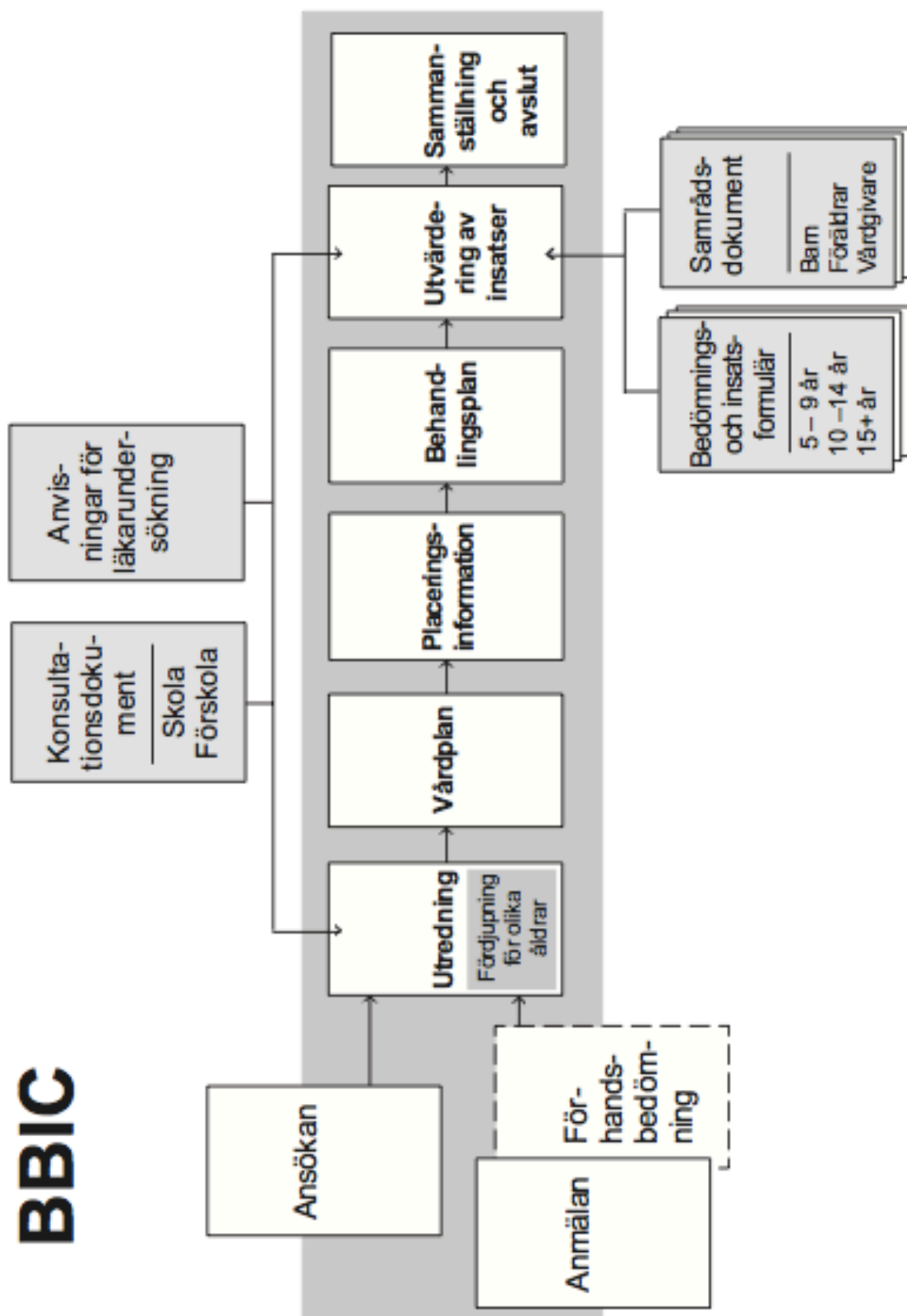
Föreslagen åtgärd: _____

Argument för åtgärden: _____

Tidigare insatser: _____

Övrigt av intresse: _____

Bilaga 2: Flödesschema för en utredning enligt BBIC

Figur 1. Socialstyrelsen (2002). *En introduktion till Barns behov i centrum (BBIC)*.

Bilaga 3: Arbetsmoment under en utredning enligt BBIC

Arbetsmoment/möten	Tidsplan	BBIC-formulär
Ta emot ansökan	Utan dröjsmål	Ansökan
Ta emot anmälan/information Skyddsbedömning	Omedelbart	Anmälan eller information på annat sätt
Förhandsbedömning	Utan dröjsmål, senast inom två veckor	Anmälan eller information på annat sätt
Utredningsplanering	Då utredningen påbörjas	Utredningsplan
Utredning	Klar inom fyra månader	Utredning Fördjupningsteman Konsultationsdokument för förskola, förskoleklass, skola Anvisningar för läkarundersökning Vårdplan vid placering
Planeringsmöte vid öppenvårdsinsatser	Senast samma dag insats börjar	Genomförandeplan - öppenvårdsinsatser
Uppföljningsmöte vid öppenvårdsinsatser	Första inom fyra veckor. Därefter vid behov, dock minst var sjätte månad	Uppföljning av insatser Genomförandeplan öppenvårdsinsatser
Placeringsmöte	Akut placering: Placeringsdag Planerad placering: Innan placering påbörjas	Placeringsinformation Vårdplan
Planeringsmöte vid placering	Senast två veckor in i placeringen	Genomförandeplan - placering
Förberedelser inför uppföljningsmöte	Påbörjas cirka två månader före varje uppföljningsmöte	Samrådsdokument Konsultationsdokument för förskola, förskoleklass, skola Samtal med placerade barn och unga
Uppföljningsmöte inför övervägande eller omprövning av placering	Minst var sjätte månad Vid ny placering genomförs ett extra uppföljningsmöte efter tre månader	Vårdplan Uppföljning av insatser Genomförandeplan - placering Protokoll Uppföljningsmöte (om oberoende ordförande)
Övervägande eller omprövande av vården	Inom sex månader från placeringsdatum. Därefter minst var sjätte månad	Övervägande SoL Övervägande LVU Omprövning

Förberedelser inför ungas utflyttning till vuxenlivet	I god tid före utflyttning	På väg Enkäter
Utredning av ungas behov inför och efter utflyttning	Efter ansökan om bistånd från den unge	På väg Enkäter
Planering och uppföljning av insatser efter utflyttning	Då beslut om bistånd fattats och följs upp	På väg Genomförandeplan På väg Uppföljning

Tabell 1. Socialstyrelsen (2013b). *Grundbok i BBIC*.

Bilaga 4: Kommunens organisering

De gröna rutorna representerar politiker och i verksamheterna i de blå rutorna arbetar tjänstemän.

